

AGNIESZKA BIELSKA-BRODZIAK

 <http://orcid.org/0000-0002-9926-6436>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Prawa i Administracji

MAREK SUSKA

 <https://orcid.org/0000-0002-0950-5588>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Prawa i Administracji

MARLENA DRAPALSKA-GROCHOWICZ

 <http://orcid.org/0000-0002-8602-2918>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Prawa i Administracji

Historia zawiedzionych nadziei O zakazie chowu zwierząt na futra

История несбывшихся надежд
О запрете разведения животных ради меха

Абстракт

Парламентский проект поправки к закону о защите животных, представленный маршалу Сейма в ноябре 2017 года, был одной из самых амбициозных попыток законодательных мер по защите животных в Третьей Республике Польши. Самым громким предложением в упомянутом проекте был запрет о содержании и разведения животных на мех. В статье авторы затрагивают вопросы о политических причинах провала этого проекта. Стало ли сопротивление со стороны крупного бизнеса решающим в условиях такой сильной централизации политической власти? Какие политические условия должны быть выполнены для таких далеко идущих социально-экономических изменений, мотивированных общественной моралью и защитой окружающей среды? Почему вопрос

A Story of Dashed Hopes
On the Ban on Keeping Animals for Fur

Abstract

The deputy's draft bill amendment about the Animal Protection Act submitted to the Marshal of the Sejm in November 2017 was one of the most ambitious attempts in the Third Republic of Poland to improve the legal protection of animals. The loudest proposal in the project was to prohibit the rearing and breeding of animals for the purpose of obtaining fur from them. In the article, the Authors reflect on the reasons for the political failure of this project. In the conditions of such strong centralization of political power, was the resistance from big business really decisive? What political conditions would have to be met for such far-reaching socio-economic changes motivated by public morality and environmental protection? Why this issue aroused so many contradictory emotions in political discourse? What is more important:

о запрете разведения животных на мех вызывал такие противоречивые и сильные эмоции в политическом дискурсе? Что важнее: экономическая прибыль, основанная на жестоком обращении с животными или жизнь разумных и автономных существ?

Ключевые слова: звероводство, благополучие животных, юридическая интерпретация, законодательный процесс, политический дискурс

economic profits based on cruelty to animals or life of sentient, autonomous beings?

Keywords: fur farming, animal protection, legal interpretation, political discourse, legislative process

Futra – przeszłość i terażniejszość

Znaczenie futer dla losów ludzkości jest historycznie trudne do przecenienia. Trwałość i lekkość futer naturalnych, ich dobre właściwości izolacyjne i pozytywny wpływ na życie człowieka sprawiły, że były przez długie lata prehistorii i historii wykorzystywane nie tylko do produkcji odzieży, ale także obuwia, nakryć głowy, toreb czy termosów. W dziejach ludzkości futra odgrywały jednak nie tylko rolę ochronną. W czasach przedhistorycznych pełniły one również istotną funkcję w religijno-mistycznych przeżyciach człowieka. Ówczesni myśliwi prawdopodobnie wierzyli, że noszenie futra lub skóry da im siłę, odwagę, sprawność, płodność oraz inne cechy i umiejętności danego zwierzęcia¹. W bliższych nam czasach futra zaczęły być zaś postrzegane jako wyznaczniki statusu społecznego – przynależności do warstw najbardziej uprzywilejowanych². Ta funkcja futer przetrwała aż do czasów współczesnych, tyle że wraz z ogólnymi przemianami społecznymi futra przestały wskazywać na szlachetne urodzenie, a stały się symbolem luksusu i bogactwa³.

¹ THIBAULT.21: *Fur vs. Faux: The History of Furs*. Dostępne w internecie: <https://u.osu.edu/clotheslines/2018/11/09/fur-vs-faux-the-history-of-furs/comment-page-1/> [data dostępu: 21.08.2019]. Zob. również Y. МАНЕ: *History of Furs and Fashion Introduction*. Dostępne w internecie: <http://www.fashionintime.org/history-fur-fashion-introduction/> [data dostępu: 21.08.2019].

² Różne rodzaje futra mogły wskazywać na inny status społeczny. Na przykład w starożytnym Egipcie skórę lamparta lub skóry lwa mogli nosić tylko królowie lub arcykapłani. W Europie futra szynszyli, norek, gronostajów i soboli były przeznaczone wyłącznie dla rodziny królewskiej, szlachty i duchownych wysokiej rangi. Zob. *History of Fur in Fashion*. Dostępne w internecie: https://www.itsweb.org/jsp/en/newsdetails/id_news-2016-11-17-History-of-Fur.jsp [data dostępu: 21.08.2019].

³ A. HINES: *The History of Faux Fur*. Dostępne w internecie: <https://www.smithsonianmag.com/history/history-faux-fur-180953984/> [data dostępu: 21.08.2019]. Zob. także: *History of Fur in Fashion...*

Popyt na futra przez długie lata historii zaspokajany był podczas polowań, jednak z czasem taki sposób pozyskiwania materiału okazał się niewystarczająco wydajny w stosunku do rosnącego zapotrzebowania. Doprowadziło to do zastosowania do produkcji futer podobnego sposobu myślenia, jaki stosowany był już wobec produkcji mięsa czy skóry – porzucenia polowań na rzecz chowu zwierząt w warunkach fermowych⁴. Ta metoda pozyskiwania futer ma krótką historię – dopiero pod koniec XIX wieku w Kanadzie rozpoczęto bowiem fermowy chów lisa srebrnego. W Europie lisy srebrne na fermach pojawiły się po raz pierwszy w Norwegii, w roku 1914; z kolei chów nerek na naszym kontynencie rozpoczął się w latach 20., w krajach skandynawskich⁵.

W Polsce pierwsze fermy nerek powstały w 1928 roku. Po drugiej wojnie światowej Polska miała zaś być istotnym producentem futer z innych gatunków zwierząt – lisów, szynszyli i nutrii. Liczniej fermy nerek zaczęły powstawać w latach 90. XX wieku⁶. Dzisiaj, zgodnie z danymi przedstawianymi przez organizację producentów futer Fur Europe, działalność w Polsce prowadzi 1144 fermy. W gospodarstwach tych utrzymuje się około tysiąca jenotów, 35 000 lisów oraz 70 000 szynszyli. Jednak aż 98% wszystkich zwierząt futerkowych na polskich fermach stanowią norki amerykańskie, których jest około 5 250 000⁷. Norzka amerykańska dominuje zresztą w strukturze gatunkowej ferm w większości krajów Unii Europejskiej oraz Europejskiego Obszaru Gospodarczego; istotny wyjątek stanowi Finlandia, gdzie na fermach znajduje się ponad 2 500 000 lisów przy około 1 900 000 nerek amerykańskich. W wielkości chowu norki amerykańskiej Polskę wyprzedza jedynie Dania, będąca w tej dziedzinie prawdziwą potęgą – w kraju tym utrzymuje się ponad 17 000 000 tych zwierząt (na zaledwie 1533 fermach). Ponadto w Danii od 2023 roku zacznie obowiązywać zakaz chowu lisów na futra⁸. Cały kontynent europejski ma około 46% udziału w światowej produkcji skór zwierząt futerkowych; największym konkurentem Europy są Chiny, odpowiadające za 37% pozyskiwanych na świecie skór⁹. Jak stwierdzają przedstawiciele przedsiębiorców, „[w] 2015 r. kupcy surowych skór zwierząt futerkowych dokonali rekordowych transakcji, tworząc wysoki poziom zapasów [...] Przemysł futrzarski jest w bardzo dobrej kondycji, a popyt na

⁴ M. MICHAŁAK, P. CHOLEWIŃSKA: *Znaczenie hodowli zwierząt futerkowych w Polsce*. „Wiadomości Zootechniczne” 2018, nr 3, s. 199.

⁵ Zob. *Fur Sector History*. Dostępne w internecie: <https://www.fureurope.eu/about-us/fur-sector-history/> [data dostępu: 29.08.2019]; A. GUGOLEK: *Sto pięćdziesiąt lat hodowli norki amerykańskiej na świecie*. „Hodowca Zwierząt Futerkowych” 2016, nr 69, s. 18–24.

⁶ Zob. <http://pzhzf.net.pl/o-nas> [data dostępu: 29.08.2019]; M. MICHAŁAK, P. CHOLEWIŃSKA: *Znaczenie hodowli...*, s. 199.

⁷ Zob. M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli zwierząt futerkowych w Polsce*. Warszawa 2017, s. 13.

⁸ Zob. *Fur Industry by Country*. Dostępne w internecie: <https://www.fureurope.eu/fur-information-center/fur-industry-by-country/> [data dostępu: 29.08.2019].

⁹ M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 5.

skóry futerkowe nie maleje. Pomimo licznych akcji promujących prawa zwierząt, przemysł modowy nie rezygnuje z tego surowca¹⁰.

Opór przeciwko hodowli zwierząt na futra

Pierwsze odnotowane na świecie głosy sprzeciwu wobec pozyskiwania futer od zwierząt datuje się na lata 60. i 70. XX wieku. Protesty te nie miały przyczyn humanitarnych; były one motywowane po pierwsze względami społecznymi (futro jest symbolem nierówności ekonomicznych), po drugie – ochroną wymierających gatunków¹¹. Współczesny, humanitarny sprzeciw wobec pozyskiwania futer narodził się pod koniec lat 80. XX wieku, stanowiąc rozwinięcie postulatów głównego nurtu ruchów prozwierzęcych. Od tego czasu aktywiści organizacji pozarządowych dokumentowali warunki panujące na fermach przemysłowych, a zebrane w ten sposób drastyczne obrazy pomogły szerzyć przekonanie, że zwierzęta nie powinny cierpieć dla luksusu człowieka. Poparcie dla tych postulatów wyraziły również niektóre z największych domów mody na świecie¹². Te protesty odniosły pewien sukces w postaci wprowadzenia w niektórych państwach europejskich zakazu chowu zwierząt futerkowych¹³. W kilku innych państwach wprowadzono natomiast bardzo rygorystyczne przepisy dotyczące prowadzenia chowu zwierząt futerkowych, co w praktyce sprawia, że działalność staje się nieopłacalna¹⁴.

¹⁰ Ibidem, s. 11.

¹¹ Zob. *History of Audubon and Science-based Bird Conservation*. Dostępne w internecie: <https://www.audubon.org/about/history-audubon-and-waterbird-conservation> [data dostępu: 21.08.2019]. W akcję stowarzyszenia „Audubon” włączyły się znane postaci tamtego okresu, takie jak Angie Dickinson czy Mary Tyler Moore. Z kolei Doris Day na łamach „New York Timesa” stwierdziła: „Killing an animal to make a coat is a sin. A woman gains status when she refuses to see anything killed to be put on her back. Then she’s truly beautiful” (cyt. za: THIBAULT21: *Fur vs. Faux...*).

¹² Zob. stanowiska domów mody Stella McCartney: <https://www.stellamccartney.com/experience/en/sustainability/materials-and-innovation/fur-free-fur/>; Gucci: <https://www.vogue.co.uk/gallery/gucci-announces-it-is-going-fur-free> czy Versace <https://www.versace.com/eu/en/world-of-versace/stories/sustainability/versace-goes-fur-free/> [wszystkie strony dostępne: 12.09.2019].

¹³ Są to Austria, Chorwacja, Czechy, Luksemburg, Macedonia, Norwegia, Serbia oraz Słowenia. W niektórych państwach zakaz zacznie obowiązywać w przyszłości – chodzi tu o Belgię (2023), Holandię (2024) oraz Bośnię i Hercegowinę (2029). Zob. *Fur Farming Bans*. Dostępne w internecie: <https://www.furfreealliance.com/fur-bans/> [data dostępu: 21.08.2019].

¹⁴ Są to Niemcy, Włochy i Szwajcaria. Zob. *A Guide to the Fur-Free Revolution: These Places Have Banned Fur*. Dostępne w internecie: <https://www.peta.org/features/fur-bans-fur-free-future/> [data dostępu: 21.08.2019].

Według badań opinii publicznej 59% badanych Polaków opowiada się za wprowadzeniem zakazu chowu i hodowli zwierząt na futra, a 31% jest przeciwna temu rozwiązaniu. Najsilniejszy sprzeciw wobec ewentualnego zakazu odnotowywany jest wśród rolników oraz prywatnych przedsiębiorców¹⁵. Przejawem rosnącej dezaprobaty względem wykorzystywania zwierząt w tym celu są choćby kolejne próby wprowadzenia ustawowego zakazu chowu zwierząt futerkowych dla pozyskiwania futra. Pierwszą inicjatywą, o której warto tu wspomnieć, jest obywatelski projekt ustawy o ochronie zwierząt, złożony do Sejmu w roku 2011¹⁶. W projekcie tym obok ustanowienia zakazu chowu i hodowli¹⁷ zwierząt futerkowych w celu pozyskiwania futer¹⁸ proponowano wprowadzenie zakazu obrotu produktami zwierzęcymi uzyskanymi w wyniku chowu lub hodowli z naruszeniem przepisów ustawy, lub pochodzącymi z niehumanitarnych praktyk¹⁹. Stanowisko w sprawie projektu zajęła Federacja Branżowych Związków Producentów Rolnych, wyrażając sprzeciw wobec projektowanego zakazu, który – zdaniem opiniodawcy – „spowodowałby również utratę przez tysiące ludzi źródła utrzymania”²⁰. Projekt został poddany pierwszemu czytaniu na posiedzeniu Sejmu w dniu 13 stycznia 2012 roku, a następnie skierowany do właściwej komisji. Jednakże komisja nigdy nie podjęła nad nim prac²¹.

Z kolei w lutym 2016 roku grupa posłów Nowoczesnej również proponowała ustanowienie zakazu chowu zwierząt w celu pozyskiwania futer²². Dotychczasowa działalność miała być przy tym prowadzona nie dłużej niż do końca 2018 roku. W uzasadnieniu projektu wskazywano na cierpienia zwierząt, szkodliwy wpływ przemysłu futrzarskiego na środowisko czy społeczny sprzeciw wobec budowy i rozbudowy ferm. Projekt został jednak wycofany przez wnioskodawców po zaledwie trzech tygodniach od złożenia. Warto przyjrzeć się, w jaki sposób tę decyzję uzasadniała poseł Ewa Lieder, będąca przedstawi-

¹⁵ Rolnicy „wyróżniają się także relatywnie wysokim poziomem sprzeciwu wobec zakazu uśmiercania zwierząt gospodarskich bez ogłuszania oraz trzymania psów na łańcuchach (tu wyróżniają się ogólnie mieszkańcy wsi), jak również wobec postulatu zaostrzenia kar za znęcanie się nad zwierzętami”. Zob. Centrum Badania Opinii Społecznej: *Komunikat z badań „Dobre zmiany w ochronie zwierząt?”*. Warszawa 2018, s. 2–4. Zob. również: P. SZANIAWSKI: *Czy należy zakazać hodowli zwierząt na futra?* Dostępne w internecie: <https://www.rp.pl/Spoleczenstwo/181009600-Sondaz-Czy-nalez-y-zakazac-hodowli-zwierzat-na-futra.html> [data dostępu: 12.09.2019].

¹⁶ Druk nr 26 Sejmu VII kadencji.

¹⁷ W dalszym ciągu rozważań będzie mowa tylko o chowie, przez co należy rozumieć również hodowlę zwierząt futerkowych.

¹⁸ Projektowany art. 21 ust. 3.

¹⁹ Projektowany art. 22 pkt 2 i 3.

²⁰ Stanowisko Federacji Branżowych Związków Producentów Rolnych w sprawie obywatelskiego projektu ustawy o ochronie zwierząt (do druku nr 26), s. 3.

²¹ Obywatelski projekt ustawy o ochronie zwierząt. Dostępne w internecie: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=26> [data dostępu: 12.09.2019].

²² Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, sygn. kancelaryjna MK-020-115/16.

cielem wnioskodawców: „Naiwnie myślałam, że choć innym się nie udało, ja załatwię sprawę od razu. Okazało się jednak, że protest hodowców nerek i producentów klatek był bardzo silny. Dostałam lawinę nienawistnych listów [...] Moja etyczna ocena tego proceduru jest negatywna, ale jednak przedsiębiorcy zainwestowali konkretne pieniądze w ten biznes”. Posłanka udała się z oficjalną wizytacją na dwie fermy nerek w województwie wielkopolskim, po czym stwierdziła: „Widziałam biedne, kręcące się w kółko norki, ale nie widziałam zwierząt zranionych czy okaleczonych. Było też bardzo czysto, większa ferma nie wydawała też fetoru”²³.

Wreszcie pod koniec 2017 roku posłowie Prawa i Sprawiedliwości oraz Platformy Obywatelskiej i Nowoczesnej złożyli do Marszałka Sejmu dwa poselskie projekty nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt²⁴, w których zaproponowano – pośród wielu innych rozwiązań – także wprowadzenie zakazu chowu i hodowli zwierząt futerkowych w celu pozyskiwania futer. Jeden z tych projektów sygnowany był przez posłów większości parlamentarnej, a dodatkowo publicznego poparcia udzielił mu Prezes Prawa i Sprawiedliwości, Jarosław Kaczyński²⁵. Propozycja wprowadzenia zakazu, wzmocniona realną szansą jej przyjęcia przez parlament, wywołała burzliwą dyskusję opinii publicznej. Walka pomiędzy środowiskami futrzarskimi a środowiskami prozwierzęcymi nie pozostała bez wpływu na decyzje polityczne, przebieg i rezultaty procesu legislacyjnego. Celem opracowania będzie przeanalizowanie postępowań ustawodawczych oraz argumentów, które w sporze wywołanym projektami z 2017 roku podnosiły środowiska prozwierzęce oraz zwolennicy dopuszczalności chowu zwierząt futerkowych. Następnie rozważymy, co doprowadziło do niepowodzenia tych propozycji ustawodawczych i podejmiemy próbę określenia, w jakich warunkach mogłoby dojść do ustanowienia zakazu.

²³ P. GAWLIK: *W Sejmie nie raz próbowano zakazać hodowli zwierząt na futra. Wszystkie próby kończyły się fiaskiem*, <http://wyborcza.pl/7,75398,21046032,zakaz-hodowli-zwierzat-na-futra-nie-ma-szczescia-w-sejmie-proby.html> [data dostępu: 22.08.2019].

²⁴ Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, sygn. kancelaryjna MK-020-751/17 (dalej również jako „projekt PiS”) oraz poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz zmianie niektórych innych ustaw, sygn. kancelaryjna MK-020-765/17 (dalej również jako „projekt PO i N”).

²⁵ Fundacja „Viva”: *Jarosław Kaczyński za zakazem chowu zwierząt na futra i nowelizacją zaostrzającą kary za znęcanie!* Dostępne w internecie: <https://www.youtube.com/watch?v=i8c1WtyWZkQ> [data dostępu: 21.08.2019].

Niezwyuczajne losy projektów nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt

Dwa projekty nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt, zmierzające do wprowadzenia zakazu chowu zwierząt w celu pozyskiwania z nich futer, zostały wniesione odpowiednio w dniach 6 oraz 20 listopada 2017 roku. Pierwszy z nich podpisała grupa posłów Prawa i Sprawiedliwości, której przedstawicielem był poseł Krzysztof Czabański. Drugi z nich sygnowany był przez grupę posłów Platformy Obywatelskiej i Nowoczesnej; przedstawicielem tych posłów został Paweł Suski. W omawianym zakresie oba projekty są do siebie bardzo zbliżone, projekt PiS ma jednak bogatsze uzasadnienie. Projekty te będą tutaj traktowane jako tożsame, przy czym cytowany będzie projekt z uzasadnieniem wniesiony przez większość parlamentarną.

W projekcie PiS przedstawiono wiele daleko idących rozwiązań, stanowiących odpowiedź na postulaty organizacji prozwierzęcych. Wnioskodawcy proponowali między innymi wprowadzenie zakazu utrzymywania psów na łańcuchach, zakazu uśmiercania zwierząt gospodarskich bez uprzedniego pozbawienia świadomości czy zakazu wykorzystywania zwierząt w cyrkach. Najgłośniejsza stała się jednak propozycja ustanowienia zakazu chowu zwierząt na futra. Odpowiedni przepis miał zostać dodany jako ustęp 4c²⁶ do art. 12 ustawy o ochronie zwierząt²⁷ (dalej: u.o.z.), regulującego ogólne warunki utrzymywania zwierząt gospodarskich. Tym samym zakaz ten znalazłby się zaraz obok już obowiązujących zakazów tuczu gęsi i kaczek na stłuszczone wątroby czy utrzymywania cieląt powyżej ósmego tygodnia życia w pojedynczych boksach. Naruszenie zakazu miało stanowić przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności do lat czterech²⁸. Zakaz chowu zwierząt futerkowych miał wejść w życie z wydłużonym *vacatio legis* – początek jego obowiązywania wyznaczono na dzień 1 stycznia 2022 roku²⁹.

²⁶ Projektowany przepis miał brzmieć następująco: „Zabrania się chowu i hodowli zwierząt, o których mowa w art. 2 pkt 3 ustawy z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich [...] z wyjątkiem królika (*Oryctolagus cuniculus*) hodowanych w celu pozyskiwania z nich futer”. Przepis odsyłał do definicji zwierząt futerkowych z ustawy z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (tekst jedn. Dz.U. 2017 poz. 2132 ze zm.), który tak definiował zwierzęta futerkowe: lis pospolity (*Vulpes vulpes*), lis polarny (*Alopex lagopus*), norka amerykańska (*Mustela vison*), tchórz (*Mustela putorius*), jenot (*Nyctereutes procyonoides*), nutria (*Myocastor coypus*), szynszyla (*Chinchilla lanigera*) i królik (*Oryctolagus cuniculus*), utrzymywane w celu produkcji surowca dla przemysłu futrzarskiego, mięsnego i włókienniczego.

²⁷ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn. Dz.U. 2019 poz. 122).

²⁸ Art. 35 ust. 1 u.o.z. według brzmienia proponowanego w projekcie poselskim.

²⁹ Art. 13 pkt 2 projektu poselskiego z uwzględnieniem autopoprawki z dnia 9 listopada 2017 roku, brak numeru druku sejmowego, sygnatura kancelaryjna MK-020-751(2)/17.

Ponad siedem z 29 stron uzasadnienia projektu wnioskodawcy poświęcili na wykazanie zasadności wprowadzenia zakazu chowu i hodowli zwierząt futerkowych. W pierwszej kolejności podniesiono argumenty humanitarne, wskazując na cierpienia, jakie przeżywają te zwierzęta w czasie całego cyklu produkcyjnego³⁰. Stosunkowo więcej miejsca poświęcono jednak szkodliwości przemysłu futrzarskiego dla środowiska i jego uciążliwości dla okolicznej ludności. Powoływano się na przejawy lokalnej aktywności społecznej z ostatnich dziesięciu lat, wymierzonej przeciwko budowie lub rozbudowie ferm³¹. Fermy futrzarskie tworzą dla mieszkańców uciążliwości odorowe oraz przyciągają plagowe ilości much³². Przyczyniają się też do skażenia wód gruntowych i okolicznych zbiorników wodnych przez nieczystości, szczególnie wobec zdarzających się prób „obchodzenia prawa o odpadach i prawa ochrony środowiska”³³. Produkcja futer tworzy zagrożenie dla klimatu – ze względu na wysoką emisję dwutlenku węgla z ferm – i zdrowia ludności, a to z uwagi na „silne środki chemiczne, takie jak metale ciężkie, rozpuszczalniki, azotany, formaldehyd, chrom, stabilizator kolagenu (w tym arszenik) i inne”, używane w celu powstrzymania rozkładu skór z norek³⁴. Uciekające z ferm zwierzęta futerkowe, takie jak norki amerykańskie, to także groźne zwierzęta inwazyjne, zagrażające bioróżnorodności polskich ekosystemów³⁵. W uzasadnieniu zasygnalizowano ponadto problem strat gospodarczych, związanych ze spadkiem atrakcyjności inwestycyjnej terenów sąsiadujących z fermami futrzarskimi³⁶. Posłowie co prawda dostrzegli ekonomiczne znaczenie ferm, niemniej argumentowali, że „[l]ikwidacja ferm przyczyni się pozytywnie do wzrostu cen nieruchomości na tych terenach. Wzrosną wpływy z podatków z tych części produkcji rolnej, które po zamknięciu ferm i rekultywacji gleby, będą mogły się na nowo rozwinąć. W regionach wiejskich będzie mogła rozwijać się agroturystyka, co do tej pory było niemożliwe – w pobliżu ferm nie istnieją bazy turystyczne z uwagi na wszechobecny fetor. Zmniejszą się także wydatki związane z ochroną środowiska naturalnego przed norką amerykańską”³⁷.

Projekt ustawy po złożeniu u Marszałka Sejmu został skierowany do opiniowania i konsultacji publicznych. Ponieważ przedłożenie wzbudziło wąt-

³⁰ „Zwierzęta pozbawione są bodźców, stłoczenie na małej przestrzeni powoduje agresję, pogryzienia, akty kanibalizmu, a także stereotypię i apatię. Dominuje chów klatkowy, bez stałego podłoża, na konstrukcji z metalowych krat. Uniemożliwia to prawidłowy rozwój kończyn u zwierząt, prowadzi do zwyrodnień, a w wielu przypadkach do śmierci młodych zwierząt uwięzionych w kratkach”. Zob. uzasadnienie projektu PiS, s. 17, 19–20.

³¹ Uzasadnienie projektu PiS, s. 17.

³² Ibidem, s. 18.

³³ Ibidem, s. 18.

³⁴ Ibidem, s. 21.

³⁵ Ibidem, s. 19.

³⁶ Ibidem, s. 19.

³⁷ Ibidem, s. 27.

pliwości u ekspertów Biura Analiz Sejmowych co do zgodności z prawem Unii Europejskiej, Marszałek Sejmu zdecydował o przekazaniu projektu do Komisji Ustawodawczej. Zgodnie z Regulaminem Sejmu organ ten – na wniosek Marszałka Sejmu – może większością głosów zaopiniować projekt jako niedopuszczalny, jeżeli istnieją wątpliwości, czy nie jest sprzeczny z prawem, w tym prawem Unii Europejskiej lub podstawowymi zasadami techniki prawodawczej³⁸.

Komisja Ustawodawcza odbyła posiedzenie w dniu 21 marca 2018 roku. Wątpliwości Biura Analiz Sejmowych dotyczyły potencjalnego naruszenia traktatowej swobody przedsiębiorczości³⁹. Jak wyjaśniał ekspert BAS, w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości wypracowano swego rodzaju test proporcjonalności ograniczeń swobody przedsiębiorczości, oparty na czterech przesłankach. Jedną z nich jest stwierdzenie, czy proponowane rozwiązania nie wykraczają ponad to, co jest konieczne do realizacji proponowanego celu. W projekcie dokonano wyboru rozwiązania najdalej idącego i – zdaniem eksperta BAS – nie wykazano, że celu nie da się osiągnąć środkami mniej restrykcyjnymi niż całkowity zakaz chowu zwierząt futerkowych. Ekspert wyraził także wątpliwość, czy zakaz nie byłby skuteczny dopiero wtedy, gdyby został wprowadzony na poziomie Unii Europejskiej⁴⁰. Przedstawiciel wnioskodawców odpowiadał jednak, że po zapoznaniu się z pisemną opinią BAS zwrócił się z prośbą o ekspertyzę do Komitetu Psychologii Polskiej Akademii Nauk. Ekspertyza ta miała jednoznacznie wskazywać, że „zapewnienie minimalnego dobrostanu zwierząt futerkowych [...] nie jest możliwe – tylko zakaz to gwarantuje”⁴¹. Ostatecznie oba projekty poselskie zostały zaopiniowane przez Komisję Ustawodawczą jako dopuszczalne, to jest nadające się do tego, by prowadzić nad nimi dalsze prace legislacyjne.

Pomimo tego, począwszy od 21 marca 2018 roku wszelkie prace legislacyjne nad projektami uległy zamrożeniu. Marszałek Sejmu nie nadał projektom numerów druków sejmowych i nie skierował ich do rozpatrzenia na posiedzeniu wskazanej komisji sejmowej lub ewentualnie na posiedzeniu Sejmu *in pleno*. W tym czasie trwała za to ożywiona wymiana argumentów w opinii publicznej, poza Sejmem.

³⁸ Art. 34 ust. 8 uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. M.P. 2012 poz. 32 ze zm.).

³⁹ Art. 49 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U. 2004 Nr 90 poz. 864 ze zm.).

⁴⁰ Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Ustawodawczej (nr 73) z dnia 21 marca 2018 r., s. 4–6.

⁴¹ *Ibidem*, s. 6.

Próba rekonstrukcji dyskusji społecznej nad projektem PiS

W dyskusji społecznej wywołanej wniesieniem do Sejmu projektu PiS podnoszono argumenty, które zaliczyć można do trzech kategorii: humanitarnych, środowiskowych oraz ze znaczenia chowu zwierząt futerkowych dla gospodarki i rynku pracy. Jak zazwyczaj bywa w sporach politycznych, posługiwano się również argumentami nierzeczowymi, chwytami retorycznymi. Tok argumentacji przedsiębiorców, ich organizacji oraz przedstawicieli samorządów województw, broniących chowu zwierząt futerkowych, zostanie prześledzony na podstawie ich opinii, składanych do Sejmu RP. Z kolei argumentacja zwolenników zakazu chowu zwierząt futerkowych zostanie odtworzona z wypowiedzi medialnych oraz materiałów publikowanych przez organizacje pozarządowe.

Argumenty humanitarne

W Polsce chów zwierząt futerkowych wymaga spełnienia pewnych minimalnych warunków, określonych w rozporządzeniu właściwego ministra⁴² (dalej: rozporządzenie). Warunki te są różne dla poszczególnych gatunków zwierząt; tutaj skrótowo przedstawimy wymagania dla norek amerykańskich, jako że jest to gatunek dominujący na polskich fermach. Norki mogą być utrzymywane w zadaszonych klatkach – parterowych bądź piętrowych⁴³. Klatek nie wolno ustawiać jedna na drugiej, a pod każdą z nich powinien znajdować się materiał ułatwiający usuwanie odchodów⁴⁴. Klatki powinny mieć podłogę o powierzchni przynajmniej 0,255 m². W takich klatkach norki można utrzymywać pojedynczo lub podwójnie. Takie same wymiary powinna mieć klatka dla samicy z młodymi. Jeżeli w klatce utrzymuje się więcej niż dwie norki, to na każdą kolejną norkę trzeba zapewnić co najmniej 0,0085 m² dodatkowej powierzchni podłogi⁴⁵. Dla unaocznienia, o jaki rozmiar klatki chodzi, warto wskazać, że w naturze terytorium norki amerykańskiej dochodzi do czterech kilometrów kwadratowych⁴⁶. Oznacza to, że nawet gdy w klatce o powierzchni 0,255 m² przetrzymywany będzie wyłącznie jeden osobnik, jego terytorium życiowe stanie dramatycznie mniejsze niż w warunkach naturalnych – będzie to 0,255 m²

⁴² Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 czerwca 2010 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej (tekst jedn. Dz.U. 2017 poz. 127 ze zm.).

⁴³ § 29 ust. 1 i 1a rozporządzenia.

⁴⁴ § 29 ust. 1e i 1g rozporządzenia.

⁴⁵ § 29 ust. 3 pkt 3, 5 i 7 rozporządzenia.

⁴⁶ N. ŚWIĘCICKA: *Zachowania kompulsywne u zwierząt futerkowych*. „Medycyna Weterynaryjna” 2018, nr 74 (7), s. 422.

w stosunku do 4 000 000 m². Obrońcy przemysłu bronili się jednak przeciwko takim zarzutom podnosząc, że zwierzęta hodowlane różnią się od zwierząt dziko żyjących, a przy tym nawet w naturze norki spędzają od 70% do 80% czasu schowane w norze⁴⁷.

Obrońcy przemysłu futrzarskiego twierdzili, że na fermach panują dobre warunki, bo dobrostan zwierząt leży w interesie hodowcy⁴⁸. Od tego wszak zależy, jak wartościowy surowiec uda się pozyskać⁴⁹. O dobrym losie zwierząt futerkowych – a przynajmniej nerek amerykańskich – ma świadczyć fakt, że „[p]olskie hodowle przodują w jakości surowca, co potwierdza wysoka trzecia pozycja na światowych rynkach”⁵⁰. Warto jednak wskazać, że w swoich filmach promocyjnych hodowcy jako przykład starań o dobrostan zwierząt przedstawiają między innymi działanie tak podstawowe, jak czyszczenie maszyn podających pokarm⁵¹.

Przedsiębiorcy zastrzegali, że ograniczanie cierpień zwierząt futerkowych jest dla nich istotne i że sami współdziałają w procesie likwidowania patologii w przemyśle futrzarskim⁵². Polski Związek Hodowców Zwierząt Futerkowych deklarował otwarcie „na dialog z właściwym ministerstwem oraz wsparcie w zakresie likwidacji pseudo hodowli, zaostrezenia wymogów i sankcji w przypadku nieprzestrzegania prawa”⁵³. Jednak, w ocenie hodowców, niemal wszyscy przedsiębiorcy przestrzegają obowiązujących norm⁵⁴, a dodatkowo branża w drodze samoregulacji podnosi standardy utrzymywania zwierząt⁵⁵. Związek chwalił się między innymi dostosowywaniem gospodarstw do wymagań certy-

⁴⁷ Opinia Instytutu Gospodarki Rolnej w sprawie Poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw z dnia 16 listopada 2017 r., s. 3–4; M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 13, 29.

⁴⁸ Opinia Woj. Lubelskiego w sprawie Poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, s. 1.

⁴⁹ M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 9; Opinia Woj. Lubelskiego..., s. 1.

⁵⁰ Opinia Instytutu Gospodarki Rolnej..., s. 2.

⁵¹ Zob. filmy promocyjne znajdujące się na stronie Polskiego Związku Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych: *Poznaj moją fermę*, https://www.youtube.com/watch?list=PL6JMqSUAkfjxP3ljLk_NdtLO_QK9oJl&v=3_kv7d1TCOA; *Mocny Filar*, https://www.youtube.com/watch?v=_emPnk1Bvp0&list=PL6JMqSUAkfjxP3ljLk_NdtLO_QK9oJl&index=1 [wszystkie strony dostępne: 12.09.2019]. Z kolei w zakresie ochrony dzikich zwierząt podniesiono, że „[w]ysoka jakość skór od zwierząt fermowych oraz gwarancja ich pochodzenia działa jako naturalna ochrona dzikich zwierząt”.

⁵² Pismo Polskiego Związku Hodowców Zwierząt Futerkowych z dnia 27 listopada 2017 r., s. 2–3.

⁵³ Ibidem, s. 5.

⁵⁴ Ibidem, s. 2–3.

⁵⁵ Zob. *Kodeks dobrych praktyk hodowlanych PZHZF. Kodeks postępowania określający zasady i standardy hodowli oraz ochrony zdrowia norki hodowlanej, lisa pospolitego, lisa polarnego i jenota hodowlanego w Polsce*. Warszawa 2016. Warto jednak zwrócić uwagę, że określone w tym kodeksie standardy dla norki hodowlanej nie różnią się zasadniczo od wymogów wynikających z rozporządzenia.

fikatu WelFur, który będzie przyznawany fermom tylko wtedy, gdy poddadzą się one trzem kontrolom w ciągu jednego roku i uzyskają pozytywne wyniki. Od 2020 roku szanse na sprzedaż mają mieć jedynie skóry pochodzące z ferm certyfikowanych⁵⁶. Oczywiście jakiegokolwiek przejawy samoregulacji w branży nie sprawią jednak, że zwierzęta futerkowe doczekają się większej swobody i możliwości życia poza klatką.

Przedsiębiorcy przestrzegali, że wprowadzenie w Polsce zakazu chowu i hodowli zwierząt futerkowych nie zmniejszy globalnego popytu na skóry norek, a jedynie spowoduje przeniesienie produkcji do innych krajów, w tym między innymi do Chin. Produkcja przeniesie się tam, gdzie warunki chowu zwierząt nie są na takim poziomie, jak w Polsce⁵⁷. Zakaz może doprowadzić do skutków zupełnie przeciwnych zamierzeniom, zwiększając jeszcze cierpienia zwierząt. Dodatkowo wytknięto projektodawcom, że nie określili oni żadnego sposobu postępowania ze zwierzętami, które przebywają na fermach – nie wiadomo, co miałyby się z nimi stać po dniu, w którym zakaz wejdzie w życie⁵⁸.

Poglądy eksponowane przez zwolenników dopuszczalności chowu opierały się na założeniu, że eksploatacja zwierząt futerkowych jest uzasadniona i da się ją pogodzić z dobrostanem tych zwierząt. obrońcy praw zwierząt wskazywali tymczasem, że jest to założenie fałszywe u samych swoich podstaw. Warunki życia na fermach futrzarskich nigdy nie będą odpowiednie dla zwierząt wyrwanych ze swojego naturalnego środowiska. To tam mają one odpowiednie warunki egzystencji, w tym przede wszystkim wolność i przestrzeń.

Argumenty obrońców zwierząt – jak wspomiano – znalazły odzwierciedlenie w uzasadnieniu projektu PiS. Jako zasadniczy motyw wprowadzenia zakazu hodowli zwierząt futerkowych wskazany został dobrostan zwierząt futerkowych, traktowanych jako żyjące i czujące istoty, które powinny być chronione przed bezsensownym cierpieniem. Podobne spojrzenie zaprezentowano w skierowanym do posłów i posłanek apelu 135 naukowców. W tym liście otwartym zaznaczono, że „dzikie drapieżniki na fermach futrzarskich żyją stłoczone

⁵⁶ „Bazą certyfikatu WelFur są cztery zasady: odpowiednie karmienie, odpowiednie warunki bytowe, stan zdrowia oraz właściwe zachowanie. Na ich podstawie zdefiniowano 12 mierzalnych kryteriów dostosowanych do konkretnych gatunków zwierząt. Spełnione muszą być następujące warunki: brak głodu i pragnienia u zwierząt, komfortowe warunki w klatkach, komfort termiczny, swoboda ruchu, brak chorób, brak ran, zajmowanie się zwierzętami przez obsługę w sposób niepowodujący bólu, poprawne zachowania i reakcje zwierząt, pozytywny stosunek ludzi do zwierząt i odwrotnie, dobry stan emocjonalny zwierząt” – M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 34. Zob. też: Pismo PZHZF..., s. 3 oraz opinię Instytutu Gospodarki Rolnej..., s. 2.

⁵⁷ Stanowisko Komitetu Rolnictwa i Obrotu Rolnego Krajowej Izby Gospodarczej w sprawie projektowanych zmian w ustawie o ochronie zwierząt w zakresie wprowadzenia do polskiego prawa zakazu hodowli zwierząt w celu pozyskiwania z nich futer oraz wprowadzenia zakazu uboju rytualnego, s. 5; M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 34.

⁵⁸ Opinia Instytutu Gospodarki Rolnej..., s. 6.

w ciasnych klatkach, które w żadnym stopniu nie odpowiadają ich potrzebom etologicznym”, a „chów klatkowy sprawia tym zwierzętom cierpienie”⁵⁹. Na apel odpowiedziała inna grupa naukowców, zarzucających zwolennikom zakazu, że kierują się emocjami, a nie „rzetelną wiedzą dotyczącą faktycznego stanu hodowli zwierząt”⁶⁰. Jak podnosiło to środowisko, likwidacja ferm futrzarskich spowoduje, że „przegrani będziemy wszyscy: ludzie i zwierzęta”⁶¹.

Największe zaangażowanie w uświadamianie społeczeństwa o realnych warunkach chowu zwierząt futerkowych wykazują organizacje pozarządowe, w tym w szczególności Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”. Od 2012 roku organizacja publikuje raporty obrazujące stan ferm futrzarskich w Polsce, które powstają na bazie śledztw przeprowadzanych przez wolontariuszy Stowarzyszenia. W opracowaniach tych zauważa się, że najczęściej występującymi anomaliami w zakresie dobrostanu zwierząt futerkowych są stereotypia, apatia, choroby oczu, choroby dziąseł i jamy ustnej, rany uszu oraz inne deformacje i rany. Podkreśla się również agresję zdarzającą się wśród zwierząt oraz ogólny stan czystości klatek i terenu ферmy – jako czynniki potencjalnie sprzyjające powstawaniu chorób oraz rozwijaniu się pasożytów⁶². W raporcie z 2013 roku Stowarzyszenie po raz kolejny alarmowało o potrzebie likwidacji ferm, wskazując udokumentowane przypadki zranionych, chorych czy uciekających zwierząt⁶³. Podobnie negatywne wyniki kontroli ferm futrzarskich przedstawiła Najwyższa Izba Kontroli; badania te były jednak nakierowane na ocenę skuteczności nadzoru państwowego⁶⁴.

⁵⁹ List otwarty do Posłanek i Posłów Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie tzw. ferm futrzarskich. Dostępne w internecie: <https://www.otwarteklatki.pl/pliki/2018/list-otwarty-ws-ferm.pdf> [data dostępu: 12.09.2019].

⁶⁰ List otwarty pracowników naukowych prowadzących badania na zwierzętach gospodarskich, głównie zwierzętach futerkowych z 23 lutego 2018 r., s. 1. Dostępne w internecie: http://ptz.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2013/07/List_otwarty_z_podpisami.pdf [data dostępu: 12.09.2019].

⁶¹ Ibidem, s. 3.

⁶² Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”: *Cena futra. Rzeczywistość polskich ferm futrzarskich* [raport]. Poznań 2012, s. 12–20. Dostępne w internecie: <https://www.otwarteklatki.pl/wp-content/uploads/2013/11/Cena-Futra-raport-Stowarzyszenie-Otwarte-Klatki.pdf> [data dostępu: 12.09.2019].

⁶³ Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”: *Drapieżny biznes* [raport]. Poznań 2013. Dostępne w internecie: https://www.otwarteklatki.pl/pliki/drapiezny_biznes.pdf [data dostępu: 12.09.2019].

⁶⁴ „Kontrole ferm zwierząt futerkowych, przeprowadzone przez właściwe inspekcje, na zlecenie NIK, wykazały, że w 87% tych ferm nie przestrzegano wymagań ochrony środowiska, w 48% działalność hodowlana prowadzona była w obiektach nielegalnie wybudowanych lub użytkowanych, a w 35% niezgodnie z przepisami weterynaryjnymi”. Zob. Najwyższa Izba Kontroli: *Informacja o wynikach kontroli sprawowania nadzoru przez inspekcje państwowe nad funkcjonowaniem ferm zwierząt futerkowych w województwie wielkopolskim*. Poznań 2011, s. 5.

Argumenty środowiskowe

Zwolennicy zakazu chowu zwierząt na futra argumentowali, że fermy wywierają szkodliwy wpływ na środowisko i potencjalnie na zdrowie ludzi. Wytwarzają ogromne ilości szkodliwych gazów, skutkujące nie tylko uciążliwościami zapachowymi, ale i powikłaniami zdrowotnymi, zanieczyszczeniem okolicznych gleb⁶⁵ oraz wód ściekami⁶⁶. Z tego powodu społeczności lokalne protestują przeciwko istniejącym lub mającym powstać fermom⁶⁷. Produkcja futer pochłania też ogromne zasoby naturalne w postaci wody, pożywienia czy gleby⁶⁸. Ponadto niewystarczający jest stan zabezpieczeń ferm przed groźnymi dla bioróżnorodności ucieczkami zwierząt, zwłaszcza nerek – w jednym z raportów „Otwartych Klatek” stwierdzono wręcz, że aż 101 ze 131 skontrolowanych ferm nie miało wymaganego przez prawo⁶⁹ podwójnego ogrodzenia⁷⁰.

Z kolei w ocenie obrońców chowu zwierząt futerkowych, działalność ta nie tworzy zagrożeń dla środowiska naturalnego, a wręcz ma na nie pozytywny wpływ. Fermy zagospodarowują rocznie kilkaset tysięcy ton ubocznych produktów pochodzenia zwierzęcego, głównie z przemysłu drobiarskiego i rybnego. Sprawia to, że resztek tych nie trzeba utylizować w inny sposób, potencjalnie bardziej szkodliwy dla środowiska. Z kolei same zwierzęta futerkowe produkują naturalny nawóz dla rolników, przyjaźniejszy środowisku niż nawozy sztuczne. Chów zwierząt futerkowych ma się ponadto przyczyniać do ochrony zwierząt dzikich – pozyskiwanie futer drogą polowań staje się bowiem nieopłacalne. Rezygnacja z futer naturalnych na rzecz sztucznych nie jest dobrym pomysłem, ponieważ to produkt naturalny jest bezpieczniejszy dla środowiska⁷¹. Problem odorów powodowanych przez fermy nie był często poruszany przez obrońców przemysłu; w jednym z pism zaznaczono jednak, że ich wartość jest „podobna

⁶⁵ Odchody nerek zawierają duże ilości skoncentrowanego azotu oraz fosforu, które przenikają do środowiska wolnoglebowego. Zob. The Humane Society of the United States: *Toxic Fur: The Impacts of Fur Production on the Environment and the Risks to Human Health*, s. 1. Dostępne w internecie: <http://www.humanesociety.org/assets/pdfs/fur/toxic-fur-january-22-2009.pdf> [data dostępu: 12.09.2019].

⁶⁶ Uzasadnienie projektu PiS, s. 18–19.

⁶⁷ Tak przykładowo *Będzie protest przeciwko budowie fermy nerek. „Nie chcemy smrodu!”*. Dostępne w internecie: <https://www.dziennikwschodni.pl/lubelskie/bedzie-protest-przeciwko-budowie-fermy-nerek-nie-chcemsmrodu,n,1000156559.html> [data dostępu: 7.10.2019].

⁶⁸ M. BIJLEVELD, M. KORTELAND, M. SEVENSTER: *The environmental impact of mink fur production*. Delft 2011, s. 61. Dostępne w internecie: <https://www.cedelft.eu/en/publications/download/1047>, s. 61 [data dostępu: 13.09.2019].

⁶⁹ § 29 ust. 1c rozporządzenia.

⁷⁰ Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”: *Stan zabezpieczeń ferm nerek w Polsce* [raport], s. 15. Dostępne w internecie: <https://www.otwarteklatki.pl/wp-content/uploads/2019/01/raportozabezpieczeniachfermnerek-compressed.pdf> [data dostępu: 13.09.2019].

⁷¹ Stanowisko Komitetu Rolnictwa i Obrotu Rolnego..., s. 5.

do wartości odorów z ferm drobiu⁷². Przedsiębiorcy negują także twierdzenia o masowych uciezkach nerek z ferm, stanowiących zagrożenie dla bioróżnorodności lokalnych ekosystemów. Uciezki takie nie leżą w interesie hodowców, toteż właściciele ferm starają się im zapobiegać. Jedyne masowe uciezki nerek zdarzają się na skutek włamań przedstawicieli organizacji pozarządowych na fermy⁷³.

Argumenty ze znaczenia chowu zwierząt futerkowych dla gospodarki i rynku pracy

W tym obszarze ze zrozumiałych względów przedsiębiorcy oraz przedstawiciele samorządów województw podnosili najwięcej argumentów. Obrońcy przemysłu futrzarskiego wskazywali, że w niektórych państwach europejskich rzeczywiście wprowadzono zakaz chowu zwierząt futerkowych – ale poza Holandią w żadnym z krajów ta branża rolnictwa nie była rozwinięta na dużą skalę⁷⁴. Gospodarcze i społeczne koszty takiej decyzji były więc niewielkie. Symptomatyczny jest przy tym wspomniany już przykład Danii, która co prawda zakazała chowu zwierząt psowatych (lisów i jenotów), ale jednocześnie jest światowym liderem produkcji futer z nerek⁷⁵.

Przemysł futrzarski ma być znaczącą gałęzią polskiego rolnictwa, odpowiedzialną za nie mniej niż 4% całości eksportu produktów rolnych⁷⁶. Obrońcy branży powoływali w tym miejscu argumenty „z patriotyzmu gospodarczego”, wskazując, że branża futerkowa w 95% obejmuje wyłącznie polski kapitał, 1,5% to wspólny kapitał polsko-holenderski, a 3,5% – zagraniczny: „[...] jest to jedna z nielicznych gałęzi polskiego rolnictwa, która realnie

⁷² Opinia Instytutu Gospodarki Rolnej..., s. 3.

⁷³ Ibidem, s. 3. Warto wskazać, że zgodnie z § 29 ust. 1c i 1d rozporządzenia, miejsce, w którym ustawione są klatki z norkami, musi być podwójnie ogrodzone, a w każdym rogu ogrodzenia musi się znajdować pułapka żywołowna, sprawdzana co najmniej raz dziennie. Wymagania te zmierzają właśnie do zapewnienia lokalnym ekosystemom ochrony przez inwazyjnymi norkami amerykańskimi.

⁷⁴ Pismo PZHZF..., s. 3.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Czteroprocentowy udział w eksporcie polskich produktów rolnych ma bowiem mieć sam eksport skór z nerek amerykańskich: „W 2016 roku Polska wyeksportowała skóry o masie 1,2 tysiąca ton i wartości blisko 1,2 miliarda złotych. Eksport polskich producentów skór z nerek zaspokaja aż 12% globalnego popytu na ten produkt. [...] Wartość polskiego eksportu skór nerek jest porównywalna z wielkościami eksportu flagowych produktów polskiego rolnictwa: kiełbasy (1,05 mld zł) oraz mleka i śmietany (1,1 mld zł). W sumie stanowi ona około 4% całkowitej wartości eksportu polskiego rolnictwa” (opinia PZHZF w sprawie Projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, który wpłynął do Sejmu 6 listopada 2017 r. – załącznik nr 3 do Pisma PZHZF..., s. 3).

przyciąga pieniądze do Polski, znacznie zasilając budżet państwa, rodzinnych gospodarstw oraz wsi”⁷⁷.

Bardzo istotnym wątkiem argumentacji obrońców przemysłu futrzarskiego było podkreślanie jego związku z przemysłem drobiowym (a w mniejszym stopniu również z rybnym). Fermy są „odbiorcami dużej części odpadów produkcyjnych z ferm kurczęcych i indyczych”, które używane są jako pokarm dla mięsożernych zwierząt futerkowych. Jeżeli ten rynek zbytu dla ubocznych produktów pochodzenia zwierzęcego zostanie zlikwidowany, firmy z branży mięsnej zmuszone będą do utylizacji produktów ubocznych, co zwiększy koszty produkcji mięsa i przełoży się na wzrost jego cen oraz spadek rentowności tej gałęzi przemysłu rolnego. To zaś wywołać może kolejne reperkusje dla gospodarki⁷⁸. Ten wątek był dla przedsiębiorców tak istotny, że organizacje prozwierzęce walczące o wprowadzenie zakazu zostały przez nich oskarżone o współpracę „z branżą utylizacyjną, zdominowaną przez kapitał zagraniczny, będącą zarazem największym beneficjentem projektowanych zmian”⁷⁹. „Utworzenie monopolu będzie się również wiązało z możliwością sztucznego regulowania cen drobiu i ryby w Polsce przez zachodnie koncerny utylizacyjne co spowoduje spadek atrakcyjności polskich produktów drobiowych i rybnych na rynkach globalnych. Powyższe nosi znamiona wrogiego przejęcia dużej gałęzi polskiej gospodarki przez obcy kapitał”⁸⁰.

Przemysł futrzarski, zdaniem jego przedstawicieli, ma bezpośrednio i pośrednio tworzyć miejsca pracy dla co najmniej 50 000 osób. Fermy często lokalizowane są na obszarach wiejskich ze słabymi glebami, „gdzie hodowla jest [...] jedynym źródłem utrzymania oraz nierzadko fermy są jedynym pracodawcą w danej okolicy”⁸¹. Zdaniem przedstawicieli branży, społeczności lokalne korzystają na działalności ferm i rozwijają się dzięki nim⁸². Protesty w ponad

⁷⁷ M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 18.

⁷⁸ Opinia DROP Spółki akcyjnej z siedzibą w Ostrzeszowie z dnia 27 listopada 2017 r., s. 2–3; Stanowisko Komitetu Rolnictwa i Obrotu Rolnego..., s. 5; opinia Instytutu Gospodarki Rolnej..., s. 6; Stanowisko Wielkopolskiej Izby Rolniczej w sprawie poselskiego projektu nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt, s. 2; Opinia Województwa Zachodniopomorskiego dotycząca poselskiego projektu ustawy o ochronie zwierząt oraz o zmianie niektórych innych ustaw, s. 1; Opinia PZHZF..., s. 12; M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 36–37, 41–42.

⁷⁹ Pismo PZHZF..., s. 1; M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 36–37.

⁸⁰ Pismo PZHZF..., s. 5.

⁸¹ Stanowisko Komitetu Rolnictwa i Obrotu Rolnego..., s. 5; Opinia Polskiego Związku Hodowców Zwierząt Futerkowych z dnia 27 listopada 2017 r., s. 3–4; Stanowisko Wielkopolskiej Izby Rolniczej..., s. 2; M. SZOŁUCHA, P. PALUTKIEWICZ, I. SZEWCZYK: *Znaczenie hodowli...*, s. 19–22.

⁸² „W gminach, w których znajdują się duże, dobrze zorganizowane fermy podnosi się standard życia miejscowej ludności i ich siła nabywcza. Zaczynają lepiej funkcjonować inne podmioty, jak i handel i usługi. Wzrasta liczba miejsc pracy” – Stanowisko Komitetu Rolnictwa i Obrotu Rolnego..., s. 5.

95% przypadków mają miejsce tam, gdzie dopiero planowane jest otwarcie fermy, a dodatkowo są one „w większości kreowane i podsypane przez te dwie organizacje ekologiczne [‘VIVA’ i ‘Otwarte Klatki’], na co branża posiada liczne dowody”⁸³. Polski Związek Hodowców Zwierząt Futerkowych zadeklarował ponadto gotowość do dialogu na temat „regulacji zasad wykonywania inwestycji z bezwzględny wymogiem pozytywnych opinii społeczności lokalnych”⁸⁴.

Projektodawcom zarzucano niewzięcie pod uwagę długoterminowych zobowiązań kredytowych, ciążących na przedsiębiorcach z branży – zaciągniętych także z uwagi na konieczność dostosowania obiektów do wymogów ustanowionych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w 2015 roku⁸⁵. Wnioskodawcom wytykano też, że nie zaplanowali żadnego wsparcia w przebranżowieniu się przedsiębiorców prowadzących dziś fermy zwierząt futerkowych⁸⁶ i że czas pięciu lat na dostosowanie się do nowej sytuacji jest o połowę za krótki⁸⁷. W pismach odnaleźć można również ostrzeżenia, że w przypadku delegalizacji chowu i hodowli zwierząt futerkowych przedsiębiorcy wystąpią do sądów o zasądzenie odszkodowań z budżetu państwa na kwotę co najmniej pięciu miliardów złotych⁸⁸.

Argumenty pozamerytoryczne

Spór o zasadność prowadzenia chowu zwierząt futerkowych przypomina inne debaty światopoglądowe, rodzące skrajne emocje. Jak już wspomniano, racje gospodarcze hodowców zwierząt futerkowych są wspierane również argumentami patriotycznymi, z tradycji – „uderzenie” w przemysł w futrzarski to cios wymierzony w Polskę. Możliwe także, że kwestia chowu jest traktowana instrumentalnie i postrzega się ją jako element szerszego sporu światopoglądowego. Jak wskazano na stronie Fundacji „Ekologiczne Forum Młodzieży”⁸⁹,

⁸³ Pismo PZHZF..., s. 2.

⁸⁴ Ibidem, s. 5.

⁸⁵ Opinia Instytutu Gospodarki Rolnej..., s. 6; Pismo PZHZF..., s. 4. W dniu 10 września 2015 roku znowelizowano rozporządzenie, dodając do § 29 przepisy ust. 1a–1g, wprowadzające między innymi obowiązek wyposażenia klatek w materiał ułatwiający usuwanie odchodów czy budowy podwójnego ogrodzenia wokół miejsc, w których trzymane są klatki z norkami. Rozporządzenie nowelizujące opublikowano w Dz.U. 2015 poz. 1516.

⁸⁶ Stanowisko Samorządu Województwa Pomorskiego do poselskiego projektu ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, s. 1.

⁸⁷ Opinia Woj. Lubelskiego..., s. 1.

⁸⁸ Stanowisko Komitetu Rolnictwa i Obrotu Rolnego..., s. 6; Stanowisko Wielkopolskiej Izby Rolniczej..., s. 2.

⁸⁹ Fundacja Ekologiczne Forum Młodzieży „[j]est ogólnopolską organizacją zrzeszającą wolontariuszy. Jesteśmy ZA: ochroną środowiska, łowiectwem, tradycją polską i tożsamością narodową. Zabiegamy o ochronę środowiska i edukację ekologiczną opartą na badaniach i na-

[o]d momentu rozpoczęcia transformacji w roku 1990 obserwujemy konsekwentną, zakamuflowaną działalność ponadpartyjnych i ponadnarodowych grup liberalno-lewackich zmierzających do niszczenia polskiej tożsamości w jednoczącej się Europie. Największego wroga widzą one w Kościele Katolickim, polskiej własności ziemskiej i w polskim rozumieniu roli przyrody w życiu człowieka, zgodnego z zasadą „Czyńcie sobie ziemię poddaną” (znaną w UE jako zasada „zrównoważonego rozwoju”). [...] Tym razem musimy bronić się przed bardziej perfidnym i zakamuflowanym działaniem grup liberalno-lewackich zmierzających do niszczenia polskiej tożsamości⁹⁰.

Walka o wprowadzenie zakazu chowu zwierząt futerkowych to – zdaniem jej zwolenników – składnik liberalnego światopoglądu, promującego spojrzenie na człowieka jako istotę równorzędną zwierzętom oraz dążącego do wprowadzenia obowiązkowego weganizmu. Zwolennicy chowu nazywają przeciwników „eko-terrorystami”, „eko-bandytami”, którzy w istocie przeciwdziałają środowisku naturalnego, nie znają go i chcą narzucić swoją wolę większości⁹¹.

Podział sceny politycznej wokół projektu PiS

Polska scena polityczna jest silnie podzielona w sprawie wprowadzenia zakazu chowu i hodowli zwierząt futerkowych. Ponadto, podział ten – co jest dosyć wyjątkowe w ostatnich latach – nie przebiega wzdłuż linii partyjnych.

W przypadku omawianego tu projektu bardzo widoczne były różnice zdań w łonie obecnej większości parlamentarnej. Jak już wspomniano, projekt wprowadzenia zakazu chowu i hodowli zwierząt futerkowych publicznie poparł

uce. [...] Jak działamy? WALCZYMY Z EKOTERRORYZMEM; UCZESTNICZYMY W WYDARZENIACH ROCZNICOWYCH”. Zob. <https://www.ekologiczneforummlodziezy.pl> [data dostępu: 13.09.2019].

⁹⁰ Zob. *Zbieramy podpisy w Obronie Ministerstwa Środowiska i Państwowego Gospodarstwa Leśnego „Lasy Państwowe”*. Dostępne w internecie: <https://www.ekologiczneforummlodziezy.pl/zbieramy-podpisy-w-obronie-ministerstwa-srodowiska-i-panstwowego-gospodarstwa-lesnego-lasy-panstwowe/> [data dostępu: 13.09.2019].

⁹¹ *Eko-terror kwitnie w Europie*. Dostępne w internecie: <http://www.enorka.info/homepage/94-eko-terror-kwitnie-w-europie> [data dostępu: 13.09.2019]; *Karkołomne eko-terroryzowanie Polski*. Dostępne w internecie: <http://www.enorka.info/homepage/81-karkolomne-eko-terroryzowanie-polski> [data dostępu: 13.09.2019]. Jak ujął to poseł Robert Winnicki (RN): „Ojciec Rydzyk powiedział po prostu zdroworoządkowo. W imię jakiego szaleństwa likwidować, polską, dobrze prosperującą, dobrze rozwijającą się branżę. Zwłaszcza, że ci którzy chcą zlikwidować chów zwierząt futerkowych w Polsce, ich kolejnym krokiem jest likwidacja chowu klatkowego drobiu, a w ogóle to promują weganizm i tak dalej i dalej... To jest obłąd”. A. JANCZEWSKI: *Fermy zwierząt futerkowych w Polsce zostają. Prezes PiS nie ma nic do gadania*. Dostępne w internecie: <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/fermy-zwierzat-futerkowych-w-polsce-zostaja,202,0,2411466.html> [data dostępu: 13.09.2019].

Prezes Prawa i Sprawiedliwości, Jarosław Kaczyński. Ze względu na jego pozycję w obozie władzy, deklaracja ta wzbudziła głębokie nadzieje środowisk prozwierzęcych na spełnienie od dawna zgłaszanego postulatu. Kaczyński zaznaczył, że to „kwestia – można powiedzieć – serca dla zwierząt, litości wobec zwierząt i sądzę, że każdy porządny człowiek powinien coś takiego w sobie mieć”⁹². W podobnym tonie Kaczyński wypowiadał się w innym spocie: „Ludzie mogą żyć bez tego, nie korzystać z futer, mogą być bardziej ludzcy”⁹³. Spośród ważniejszych polityków Prawa i Sprawiedliwości za zakazem publicznie wypowiadali się między innymi Ryszard Terlecki⁹⁴, a przede wszystkim Krzysztof Czabański, będący przedstawicielem wnioskodawców projektu PiS. Warto też wspomnieć o wystawie w Parlamencie Europejskim, zatytułowanej *Niech futra przejdą do historii*, zorganizowanej przez organizacje pozarządowe oraz europosłów Prawa i Sprawiedliwości – Ryszarda Legutkę, Zdzisława Krasnodębskiego, Zbigniewa Kuźmiuka, Stanisława Ożoga oraz Jadwigę Wiśniewską⁹⁵.

Z kolei sprzeciw wobec wprowadzenia zakazu wyrażali tacy politycy większości parlamentarnej jak Krzysztof Jurgiel, Jan Szyszko⁹⁶ czy Jacek Sasin. Szczególnie znamienne wydają się wypowiedzi ostatniego z polityków: „Polityka polega na tym, że realizuje się te cele, które są możliwe do zrealizowania. Oczywiście wiele osób z nas z PiS, w tym ja osobiście, byłbym za tym, żeby nie zabijać zwierząt dla zaspokojenia pewnej próżności, jaką są futra”, jednak hodowla zwierząt futerkowych to „ważna gałąź polskiej gospodarki”. „To nie oznacza, że chcemy zostawić wszystko tak, jak było. Chcemy wprowadzić certyfikowanie tej hodowli zwierząt futerkowych tak, żeby przynajmniej mieć pewność, że zwierzęta są hodowane w godnych warunkach”⁹⁷.

Głębokie podziały zauważalne były wśród członków Klubu Parlamentarnego Kukiz'15. Sam przewodniczący Klubu, Paweł Kukiz, w dosyć emocjonalny

⁹² Fundacja „VIVA”: *Jarosław Kaczyński za zakazem...*

⁹³ D. UHLIG: *Kaczyński przeciwko futrom w Europarlamencie. Ale w Sejmie w sprawie zakazu hodowli zwierząt na razie cisza...* Dostępne w internecie: <http://sonar.wyborcza.pl/sonar/7,156422,22935227,kaczynski-przeciw-futrom-w-europarlamencie-ale-w-sejmie-ws.html> [data dostępu: 13.09.2019].

⁹⁴ M. ZUBEL: *Terlecki: Myślę, że zakaz hodowli zwierząt futerkowych zostanie przyjęty*. Dostępne w internecie: <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1275771,terlecki-mysle-ze-zakaz-hodowli-zwierzat-futerkowych-zostanie-przyjety.html> [data dostępu: 21.08.2019].

⁹⁵ *Europosłowie PiS wzywają PE do poparcia zakazu hodowli zwierząt futerkowych*. Dostępne w internecie: <http://www.portalspozywczy.pl/mieso/wiadomosci/europoslowie-pis-wzywaja-pe-do-poparcia-zakazu-hodowli-zwierzat-futerkowych,154190.html> [data dostępu: 21.08.2019].

⁹⁶ *Prof. Jan Szyszko o utrzymaniu hodowli zwierząt futerkowych: PiS jest partią racjonalną*. Dostępne w internecie: <https://www.radiomaryja.pl/informacje/prof-jan-szyszko-o-utrzymaniu-hodowli-zwierzat-futerkowych-pis-jest-partia-racjonalna/> [data dostępu: 21.08.2019].

⁹⁷ *Sasin: hodowla zwierząt futerkowych to ważna gałąź gospodarki*. Dostępne w internecie: <https://www.pb.pl/sasin-hodowla-zwierzat-futerkowych-to-wazna-galaz-gospodarki-935469> [data dostępu: 21.08.2019].

sposób poparł wprowadzenie zakazu⁹⁸, ale już tacy politycy tego stronnictwa, jak Jarosław Sachajko (przewodniczący Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi) czy Jakub Kulesza, opowiadali się przeciwko temu pomysłowi⁹⁹. Z kolei posłowie Platformy Obywatelskiej i Nowoczesnej, jak już wspominaliśmy, złożyli swój własny projekt nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt, przewidujący wprowadzenie zakazu chowu i hodowli zwierząt futerkowych. Jednakże przytaczane tu już losy projektu Nowoczesnej z roku 2016, a także historia działań w sprawie zakazu uboju rytualnego w 2013 roku¹⁰⁰ pozwalają podawać w wątpliwość determinację również tej części sceny politycznej.

W sprawie zakazu chowu i hodowli zwierząt futerkowych głos zabrał także ojciec Tadeusz Rydzyk. Redemptorysta w odpowiedzi na słowa Jarosława Kaczyńskiego pytał na antenie Radia Maryja:

Te futerka przejmie kto? Niemcy i Rosjanie najpierw. Czy kto jeszcze? I kotka żałować. Do więzienia wsadzą. Tu się szanuje zwierzątko. Trzeba je szanować, ale równocześnie zabija się dzieci w Polsce [...] To jest jakaś schizofrenia. Tu się zastanawiają nad tymi futerkami, rozdzierają szaty. Ale człowieka wolno zabić. I to prawica jest? I to ludzie są? Rozmawiałem z człowiekiem, który hoduje w Polsce zwierzęta futerkowe, nabrane kredyty, siedem tysięcy ludzi pracuje i gdzie oni teraz mają pójść? Na bruk? Kto zapłaci za te kredyty, kto zapłaci za to wszystko?¹⁰¹

⁹⁸ W czerwcu 2017 roku Paweł Kukiz na Facebooku napisał: „Od jednej z moich Córek dostałem dziś na FB wiadomość o treści: ‘Tato, w Czechach przeszła dziś ustawa zakazująca hodowli zwierząt na futra! Proszę, zacznij to nagłaśniać, żeby u nas też tego nie było... Straszne to... Zabijają zwierzęta dla kasy i ciuchów’. Córeczko, zrobię co w mojej mocy. A wszystkich bardzo proszę o podpisywanie i UDOSTĘPNIANIE petycji, która w linku!” (*Paweł Kukiz walczy o zakaz hodowli zwierząt na futra*. „Córeczko, zrobię co w mojej mocy”). Dostępne w internecie: <https://www.wprost.pl/kraj/10058963/Pawel-Kukiz-walczy-o-zakaz-hodowli-zwierzat-na-futra-Coreczko-zrobie-co-w-mojej-mocy.html> [data dostępu: 21.08.2019].

⁹⁹ Zob. interpelacja nr 18700 w sprawie zakazu likwidacji hodowli zwierząt futerkowych, złożona dnia 12 stycznia 2018 roku.

¹⁰⁰ A. BURZYŃSKA, J. POTOCKA: *Awantura o ubój rytualny. Część posłów PO chce głosić przeciwko rządowej ustawie*. Dostępne w internecie: <https://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-awantura-o-uboj-rytualny-czesc-poslow-po-chce-glosowac-przec,nId,993984> [data dostępu: 7.10.2019]; *Sejm nie zgodził się na ubój rytualny w Polsce. Zobacz, kto jak głosował*. Dostępne w internecie: http://wyborcza.pl/1,76842,14266395,Sejm_nie_zgodzil_sie_na_uboj_rytualny_w_Polsce [data dostępu: 7.10.2019]. Ostatnim aktem tego sporu stał się jednak wyrok TK z 10 grudnia 2014 roku, K 52/13, w którym zakaz uboju rytualnego został uznany za niezgodny z Konstytucją RP.

¹⁰¹ O. Rydzyk o „schizofrenii” PiS: *Tu się szanuje zwierzątko, a równocześnie zabija się dzieci*. Dostępne w internecie: <https://dorzeczy.pl/kraj/55219/O-Rydzyk-o-schizofrenii-PiS-Tu-sie-szanuje-zwierzatka-a-rownoczesnie-zabija-sie-dzieci.html> [data dostępu: 21.08.2019]. Zob. także: *Rydzyk oburzony projektem zakazu hodowli zwierząt na futra*. „Może zakażą hodowli kurczaków?”. Dostępne w internecie: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,23380332,rydzyk-oburzony-projektem-zakazu-hodowli-zwierzat-na-futra.html> [data dostępu: 21.08.2019].

Decyzje polityczne podjęte w tej sprawie uwidoczniły się nie tyle w działaniach samego Sejmu, ile wnioskodawców reprezentujących większość parlamentarną, którzy w dniu 3 stycznia 2019 roku wnieśli autopoprawkę do swojego projektu. W autopoprawce zrezygnowano ze zmian budzących najgorętszą dyskusję. W treści jej uzasadnienia wskazano jedynie, że wykreślone zostały „przepisy dotyczące hodowli zwierząt futerkowych, uboju rytualnego, zwierząt w cyrkach oraz dotyczące zakazu trzymania psów na uwięzi”, jednak nie wyjaśniono powodów tych decyzji¹⁰².

Co niezwykle interesujące, projekt PiS nawet w wersji określonej w autopoprawce z 2019 roku nie doczekał się nadania numeru druku sejmowego i skierowania do dalszych prac legislacyjnych. W dalszym ciągu tkwi on w „sejmowej zamrażarce” i prawdopodobnie nie doczeka się żadnego rozpatrzenia aż do końca działalności Sejmu VIII kadencji. Z upływem kadencji Sejmu prace nad oboma projektami zakończą się zaś z uwagi na działanie zasady dyskontynuacji. Można zaryzykować tezę, że prace nad tym projektem nie są prowadzone, ponieważ musiałyby one wywołać dyskusję nad przyczynami zmian wprowadzonych do pierwotnego przedłożenia. Ta dyskusja mogłaby zaś ujawnić podziały wewnątrz większości parlamentarnej. Ponadto obecny stan zawieszenia pozwala tworzyć nadzieje, że zakaz zostanie uchwalony po najbliższych wyborach parlamentarnych. Przesyłane w tej sprawie sygnały są z pewnością obliczone na pozyskanie przychylności osób światopoglądowo bliskich środowiskom prozwierzęcym¹⁰³ – trudno jednak stwierdzić, jaka jest rzeczywista wola wprowadzenia takiego zakazu ze strony większości parlamentarnej¹⁰⁴.

¹⁰² Uzasadnienie autopoprawki do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, brak numeru druku, sygnatura kancelaryjna MK-020-751(10)/17, s. 14.

¹⁰³ W. FERFECKI: *PiS zamknie fermy norek, ale dopiero po wyborach*. Dostępne w internecie: <https://www.rp.pl/Polityka/309259924-PiS-zamknie-fermy-norek-ale-dopiero-po-wyborach.html> [data dostępu: 31.08.2019].

¹⁰⁴ Już po zakończeniu prac nad tym artykułem, w Sejmie IX kadencji we wrześniu 2020 roku rozpatrywano projekt tzw. piątki dla zwierząt, która obejmowała również – ponownie – propozycję wprowadzenia zakazu chowu zwierząt na futra. Tym razem prace postępowywały w błyskawicznym tempie, co doprowadziło do uchwalenia ustawy przez Sejm. Następnie doszło do ostrego kryzysu politycznego w ramach większości parlamentarnej i żywiołowych protestów przeciwników zakazu. Wszystko to sprawiło, że projekt – po powrocie do Sejmu z Senatu – prawdopodobnie nie będzie już dalej rozpatrywany. Oznacza to, że kolejna próba legislacyjna zakończyła się niepowodzeniem, a wyrażone wyżej uwagi zachowują swoją aktualność. Na ten temat zob. np. *Kłopotliwy pomysł Kaczyńskiego. PiS szuka drogi wyjścia*. Dostępne w internecie: <https://www.money.pl/gospodarka/piatka-dla-zwierzat-pis-szuka-drogi-wyjscia-6579337217915776a.html> [data dostępu: 9.12.2020].

Wnioski

Nieudana próba delegalizacji chowu zwierząt w celu pozyskiwania z nich futer stanowi niewątpliwie ważną lekcję na temat granic władzy politycznej w dzisiejszej rzeczywistości ustrojowej Polski. Mówimy tu bowiem o niepowodzeniu w sytuacji, gdy stabilną większość parlamentarną ma zwarte ugrupowanie polityczne, zarządzane przez silnego lidera, który – przynajmniej stosownie do pierwszych, publicznych deklaracji – był zdeterminowany do wprowadzenia zakazu. Jednak nawet władza tak formalnie nieograniczona pozostaje uzależniona od interesów swojej bazy społecznej i nie może podejmować dowolnych decyzji. Są to ograniczenia silniejsze od ograniczeń prawnych, które często wydają się jedynymi ograniczeniami interesującymi prawników. Nie zaskakuje, że angażujący się w tę sprawę politycy w swoich wypowiedziach kierowali się przede wszystkim interesami swoich wyborców. W ostatecznym rachunku większość parlamentarna uznała, że potencjalnie bardziej ryzykowne jest wprowadzenie zakazu niż rezygnacja z niego¹⁰⁵. Aby jednak druga strona nie czuła się zupełnie pominięta, politycy „zamrozili” projekt i wysyłają sygnały o możliwości powrotu do sprawy po wyborach parlamentarnych. „Na pocieszenie” zapowiada się także zaostrzenie minimalnych warunków utrzymywania zwierząt futerkowych. Jednakże żadne zaostrzenie nie zadowoli obrońców zwierząt, którzy za moralny skandal uważają sam fakt skazywania wysoce rozwiniętych, dzikich zwierząt na życie w niewoli i śmierć dla zaspokojenia tak nieistotnej ludzkiej potrzeby.

Przytoczone wypowiedzi polityków i osób blisko związanych z polityką pozwalają odtworzyć przesłanki takiej, a nie innej decyzji. Przemysł futrzarski w Polsce jest *too big to fail* – albo raczej *too big to be banned*. Znaczenie ferm futrzarskich dla gospodarki, zwłaszcza lokalnej, oraz dla rynku pracy jest na tyle duże, że przemysłowi temu nie można po prostu zakazać działalności – nawet przy pozostawieniu czterech czy pięciu lat na dostosowanie się do no-

¹⁰⁵ Znamienny wydaje się fragment odpowiedzi Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 lipca 2017 r. na dezyderat nr 41 Komisji do spraw Petycji: „Jednocześnie uprzejmie informuję, że od początku 2016 r. do chwili obecnej do MRiRW korespondencję nadesłało 2072 przeciwników wprowadzenia zakazu hodowli zwierząt futerkowych w Polsce, w tym przedstawiciele władz samorządowych, obywatele oraz przedsiębiorcy reprezentujący różne branże (np. ubojnie i zakłady drobiarskie, jak również zakłady przetwórstwa mięsnego i rybnego, producenci sprzętu przeznaczonego do wyposażenia ferm, producenci dodatków paszowych, producenci sprzętu bhp, zakłady deratyzacji, przedsiębiorstwa wielobranżowe, a także firmy zajmujące się skupem skór i dom pomocy społecznej). W nadesłanej korespondencji wyrażano sprzeciw wobec wprowadzenia zakazu hodowli zwierząt futerkowych w Polsce, podkreślając jednocześnie pozytywne znaczenie ferm tych zwierząt w gminach i ich jednostkach pomocniczych, które reprezentują lub w których prowadzą działalność lub które zamieszkują. W szczególności podkreślano było znaczenie wpływu tych ferm na zmniejszenie bezrobocia i ogólny rozwój gminy, skutkujący podniesieniem poziomu życia mieszkańców” (s. 8).

wej sytuacji. Istotny jest związek przemysłu futrzarskiego z innymi branżami produkcji zwierzęcej, jeszcze ważniejszymi dla gospodarki – przede wszystkim przemysłem drobiarskim, który w Polsce jest rozwinięty na ogromną skalę¹⁰⁶. Niewątpliwie ważne były też obawy o wzrost cen mięsa na skutek likwidacji ważnego rynku zbytu odpadów poubojowych. Podwyżki te mogłyby zaś zostać negatywnie odebrane przez szerokie rzesze elektoratu.

Z tej perspektywy negatywnie ocenić trzeba poziom przygotowania projektu przez wnioskodawców, zwłaszcza posłów większości parlamentarnej, którzy – z natury rzeczy – mają stosunkowo duże możliwości działania. W treści projektu i jego uzasadnieniu niestety zbyt słabo uwzględniono i rozważono właśnie gospodarcze znaczenie przemysłu futrzarskiego. Nie można poprzestawać na niepopartych głębszą analizą twierdzeniach, jakoby sama likwidacja ferm futrzarskich miała podnieść ceny ziemi, podwyższyć zyski z niektórych sektorów produkcji rolniczej czy poprawić atrakcyjność turystyczną¹⁰⁷. Likwidacja tej gałęzi gospodarki jest trudnym zadaniem, które powinno zostać dobrze zaplanowane, włącznie z uwzględnieniem działań na rzecz społeczności lokalnych i przedsiębiorców. Państwo nie może uchylić się od odpowiedzialności za skutki takiej decyzji i przerzucić całości kosztów na stronę społeczną. Miałoby to wszak negatywny wpływ na poziom zaufania do prawa, zwłaszcza w sytuacji, gdy dopiero w 2015 roku ustanowiono nowe wymogi dotyczące utrzymywania nerek. Rezygnacja z przemysłu futrzarskiego jest potrzebna, ale zadania tego nie sposób zrealizować przez zwykłe dopisanie zakazu do obowiązującej już ustawy o ochronie zwierząt.

Paradoksalnie wnioskodawcy obu projektów – zarówno Prawo i Sprawiedliwość, jak i Platforma Obywatelska wraz z Nowoczesną – zbyt mało uwagi poświęcili argumentom humanitarnym, a za bardzo skupili się na wpływie przemysłu futrzarskiego na środowisko i społeczności lokalne. Być może na takie rozłożenie akcentów wpłynęły doświadczenia z wcześniejszej dużej kampanii środowisk prozwierzęcych, dotyczącej uboju rytualnego. Niestety kampania ta ostatecznie skończyła się niepowodzeniem i to mimo tego, że cierpienie zwierząt podczas uśmiercania bez ogłuszenia daje się unaocznic znacznie łatwiej niż cierpienia zwierząt futerkowych uwięzionych w klatkach. Historia ta mogła wywołać u wnioskodawców przekonanie, że same argumenty humanitarne to za mało, by przekonać do wprowadzenia zakazu. Jednakże wpływ ferm zwierząt futerkowych na środowisko, przy zgodnym z prawem prowadzeniu tej działalności, będzie – jak się wydaje – dosyć niewielki. Oczywiście nie dotyczy to emisji dwutlenku węgla, niemniej argumenty klimatyczne jak dotąd jeszcze zbyt słabo rezonują w opinii publicznej. Z kolei przykładom protestów społeczności

¹⁰⁶ Zob. KRIS: *Polska potęgą mięsną. Największa produkcja w Unii*. Dostępne w internecie: <https://tvn24bis.pl/ze-swiate,75/produkcja-miesia-drobiowego-w-unii-europejskiej-polska-liderem,921491.html> [data dostępu: 7.10.2019].

¹⁰⁷ Uzasadnienie projektu PiS, s. 27.

lokalnych przeciwko fermom przeciwstawić można przykłady wskazujące, jak konkretne społeczności lokalne korzystają z tego przemysłu, tworzącego podstawowe lub dodatkowe źródło zarobkowania. Najważniejszym powodem dla delegalizacji chowu i hodowli zwierząt futerkowych nie są przecież problemy nieprawidłowego odprowadzania ścieków, powodowania odorów czy obniżania zysków z agroturystyki. Chodzi tu przede wszystkim o fakt eksploatacji czujących, świadomych i wysoko rozwiniętych zwierząt dla zaspokojenia ludzkiej próżności. To ten wątek powinien być w najwyższym stopniu podkreślany; akcentować trzeba, że zaspokojenie potrzeb życiowych zwierząt futerkowych jest w warunkach fermowych absolutnie niemożliwe. Należy także wykazywać, że tego cierpienia nie da się uzasadnić pragnieniem posiadania futra. Celnie ujął to sam Jarosław Kaczyński, wskazując, że zakaz chowu i hodowli zwierząt futerkowych to przede wszystkim „kwestia serca”. Przedsięwzięcie spełzło jednak na niczym. Istnienie przemysłu futrzarskiego nie daje się uzasadnić z perspektywy moralnej. Oczywiście, można stwierdzić, że dzisiaj na szali trzeba by położyć z jednej strony cierpienie zwierząt, lecz z drugiej – znaczenie branży dla gospodarki i rynku pracy. Jednakże eksploatacja norek, lisów czy jenotów nie jest niezbędnym warunkiem dobrej kondycji gospodarki i rynku pracy. Przemysł futrzarski jest czymś, z czego człowiek może – i powinien – zrezygnować. Nie da się tego jednak zrobić jednym, prostym ruchem.

Bibliografia

- A Guide to the Fur-Free Revolution: These Places Have Banned Fur.* <https://www.peta.org/features/fur-bans-fur-free-future/>. Accessed 21 Aug. 2019.
- “Będzie protest przeciwko budowie fermy norek. ‘Nie chcemy smrodu!’” <https://www.dziennikwschodni.pl/lubelskie/bedzie-protest-przeciwko-budowie-fermy-norek-nie-chcemsmrodu,n,1000156559.html>. Accessed 7 Oct. 2019.
- Bijleveld, Marijn, Marisa Korteland, and Maartje Sevenster. *The environmental impact of mink fur production*. Delft: CE Delft, 2011. <https://www.cedelft.eu/en/publications/download/1047>. Accessed 12 Sep. 2019.
- Burzyńska, Anna, and Joanna Potocka. *Awantura o ubój rytualny. Część posłów PO chce głosować przeciwko rządowej ustawie.* <https://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-awantura-o-uboj-rytualny-czesc-poslow-po-chce-glosowac-przec,nId,993984>. Accessed 7 Oct. 2019.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. *Komunikat z badań “Dobre zmiany w ochronie zwierząt?”*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej, 2018.
- “Eko-terror kwitnie w Europie.” <http://www.enorka.info/homepage/94-eko-terror-kwitnie-w-europie>. Accessed 13 Sep. 2019.

- “Europosłowie PiS wzywają PE do poparcia zakazu hodowli zwierząt futerkowych.” <http://www.portalspozywczy.pl/mieso/wiadomosci/europoslowie-pis-wzywaja-pe-do-poparcia-zakazu-hodowli-zwierzat-futerkowych,154190.html>. Accessed 21 Aug. 2019.
- Ferfecki, Wiktor. “PiS zamknie fermy norek, ale dopiero po wyborach.” <https://www.rp.pl/Polityka/309259924-PiS-zamknie-fermy-norek-ale-dopiero-po-wyborach.html>. Accessed 31 Sep. 2019.
- Fundacja „VIVA.” *Jarosław Kaczyński za zakazem chowu zwierząt na futra i nowelizacją zaostrzającą kary za znęcanie!* <https://www.youtube.com/watch?v=i8c1WtyWZkQ>. Accessed 21 Aug. 2019.
- “Fur Farming Bans.” <https://www.furfreealliance.com/fur-bans/>. Accessed 21 Aug. 2019.
- “Fur Industry by Country.” <https://www.fureurope.eu/fur-information-center/fur-industry-by-country/>. Accessed 29 Aug. 2019.
- “Fur Sector History.” <https://www.fureurope.eu/about-us/fur-sector-history/>. Accessed 29 Aug. 2019.
- Gawlik, Paweł. “W Sejmie nie raz próbowano zakazać hodowli zwierząt na futra. Wszystkie próby kończyły się fiaskiem.” <http://wyborcza.pl/7,75398,21046032,zakaz-hodowli-zwierzat-na-futra-nie-ma-szczescia-w-sejmie-proby.html>. Accessed 22 Aug. 2019.
- Gugolek, Andrzej. “Sto pięćdziesiąt lat hodowli norki amerykańskiej na świecie.” In *Hodowca Zwierząt Futerkowych*, no. 69 (2016): 18–24.
- Hines, Alice. “The History of Faux Fur.” <https://www.smithsonianmag.com/history/history-faux-fur-180953984/>. Accessed 21 Aug. 2019.
- “History of Audubon and Science-based Bird Conservation.” <https://www.audubon.org/about/history-audubon-and-waterbird-conservation>. Accessed 21 Aug. 2019.
- “History of Fur in Fashion.” https://www.itsweb.org/jsp/en/newsdetails/id_news-2016-11-17-History-of-Fur.jsp. Accessed 21 Aug. 2019.
- <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=26>. Accessed 12 Sep. 2019.
- <https://www.stellamccartney.com/experience/en/sustainability/materials-and-innovation/fur-free-fur/>. Accessed 21 Sep. 2019.
- <https://www.versace.com/eu/en/world-of-versace/stories/sustainability/versace-goes-fur-free/>. Accessed 21 Sep. 2019.
- <https://www.vogue.co.uk/gallery/gucci-announces-it-is-going-fur-free>. Accessed 21 Sep. 2019.
- The Humane Society of the United States. *Toxic Fur: The Impacts of Fur Production on the Environment and the Risks to Human Health*. <http://www.humanesociety.org/assets/pdfs/fur/toxic-fur-january-22-2009.pdf>. Accessed 13 Sep. 2019.
- Janczewski, Adam. *Fermy zwierząt futerkowych w Polsce zostają. Prezes PiS nie ma nic do gadania*. <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/fermy-zwierzat-futerkowych-w-polsce-zostaja,202,0,2411466.html>. Accessed 13 Sep. 2019.
- “Karkołomne eko-terroryzowanie Polski.” <http://www.enorka.info/homepage/81-karkolomne-eko-terroryzowanie-polski>. Accessed 13 Sep. 2019.
- Kłopotliwy pomysł Kaczyńskiego. PiS szuka drogi wyjścia*. <https://www.money.pl/gospodarka/piatka-dla-zwierzat-pis-szuka-drogi-wyjscia-6579337217915776a.html>. Accessed 9 Dec. 2020.

- Kodeks dobrych praktyk hodowlanych PZHZF. Kodeks postępowania określający zasady i standardy hodowli oraz ochrony zdrowia norki hodowlanej, lisa pospolitego, lisa polarnego i jenota hodowlanego w Polsce.* Warszawa 2016.
- kris. "Polska potęgą mięsną. Największa produkcja w Unii." <https://tvn24bis.pl/ze-swiate,75/produkcja-miesia-drobiowego-w-unii-europejskiej-polska-liderem,921491.html>. Accessed 7 Oct. 2019.
- List otwarty do Posłanek i Posłów Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie tzw. ferm futrzarskich. <https://www.otwarteklatki.pl/pliki/2018/list-otwarty-ws-ferm.pdf>. Accessed 12 Sep. 2019.
- List otwarty pracowników naukowych prowadzących badania na zwierzętach gospodarskich, głównie zwierzętach futerkowych z 23 lutego 2018 r. http://ptz.icm.edu.pl/wp-content/uploads/2013/07/List_otwarty_z_podpisami.pdf. Accessed 12 Sep. 2019.
- Mahe, Yvette. "History of Furs and Fashion Introduction." <http://www.fashionintime.org/history-fur-fashion-introduction/>. Accessed 21 Aug. 2019.
- Michalak Marta, and Paulina Cholewińska. "Znaczenie hodowli zwierząt futerkowych w Polsce." In *Wiadomości Zootechniczne*, no. 3 (2018): 199–202.
- Najwyższa Izba Kontroli. *Informacja o wynikach kontroli sprawowania nadzoru przez inspekcje państwowe nad funkcjonowaniem ferm zwierząt futerkowych w województwie wielkopolskim*. Poznań, 2011.
- "O. Rydzyk o 'schizofrenii' PiS: Tu się szanuje zwierzątko, a równocześnie zabija się dzieci." <https://dorzeczy.pl/kraj/55219/O-Rydzyk-o-schizofrenii-PiS-Tu-sie-szanuje-zwierzatka-a-rownoczesnie-zabija-sie-dzieci.html>. Accessed 21 Aug. 2019.
- Obywatelski projekt ustawy o ochronie zwierząt*. <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=26>. Accessed 12 Sep. 2019.
- "Paweł Kukiz walczy o zakaz hodowli zwierząt na futra. 'Córeczko, zrobię co w mojej mocy'." <https://www.wprost.pl/kraj/10058963/Pawel-Kukiz-walczy-o-zakaz-hodowli-zwierzat-na-futra-Coreczko-zrobie-co-w-mojej-mocy.html>. Accessed 21 Aug. 2019.
- Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych. "Mocny Filar." https://www.youtube.com/watch?v=_emPnk1Bvp0&list=PL6JMqSUAkfJxP3ljLk_NdtLO_QK9oJjl&index=1. Accessed 12 Sep. 2019.
- Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych. "Poznaj moją fermę." https://www.youtube.com/watch?list=PL6JMqSUAkfJxP3ljLk_NdtLO_QK9oJjl&v=3_kv7d1TCOA. Accessed 12 Sep. 2019.
- "Prof. Jan Szyszko o utrzymaniu hodowli zwierząt futerkowych: PiS jest partią racjonalną." <https://www.radiomaryja.pl/informacje/prof-jan-szyszko-o-utrzymaniu-hodowli-zwierzat-futerkowych-pis-jest-partia-racjonalna/>. Accessed 21 Aug. 2019.
- "Rydzyk oburzony projektem zakazu hodowli zwierząt na futra. 'Może zakażą hodowli kurczaków?'" <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,23380332,rydzyk-oburzony-projektem-zakazu-hodowli-zwierzat-na-futra.html>. Accessed 21 Aug. 2019.
- "Sasin: hodowla zwierząt futerkowych to ważna gałąź gospodarki." <https://www.pb.pl/sasin-hodowla-zwierzat-futerkowych-to-wazna-galaz-gospodarki-935469>. Accessed 21 Aug. 2019.
- "Sejm nie zgodził się na ubój rytualny w Polsce. Zobacz, kto jak głosował." http://wyborcza.pl/1,76842,14266395,Sejm_nie_zgodzil_sie_na_uboj_rytualny_w_Polsce. Accessed 7 Sep. 2019.

- Stowarzyszenie "Otwarte Klatki." *Cena futra. Rzeczywistość polskich ferm futrzarskich*. Poznań: Stowarzyszenie "Otwarte Klatki," 2012. <https://www.otwarteklatki.pl/wp-content/uploads/2013/11/Cena-Futra-raport-Stowarzyszenie-Otwarte-Klatki.pdf>. Accessed 12 Sep. 2019.
- Stowarzyszenie "Otwarte Klatki." *Drapieżny biznes*. Poznań: Stowarzyszenie "Otwarte Klatki," 2013. https://www.otwarteklatki.pl/pliki/drapiezny_biznes.pdf. Accessed 12 Sep. 2019.
- Stowarzyszenie "Otwarte Klatki." *Stan zabezpieczeń ferm norek w Polsce*. <https://www.otwarteklatki.pl/wp-content/uploads/2019/01/raportozabezpieczeniachfermnorek-compressed.pdf>. Accessed 13 Sep. 2019.
- Szaniawski, Paweł. "Czy należy zakazać hodowli zwierząt na futra?" <https://www.rp.pl/Spolnocenstwo/181009600-Sondaz-Czy-nalezzy-zakazac-hodowli-zwierzat-na-futra.html>. Accessed 12 Sep. 2019.
- Szołucha, Marian, Piotr Palutkiewicz, and Iwona Szewczyk. *Znaczenie hodowli zwierząt futerkowych w Polsce*. Warszawa: Instytut Inicjatyw Gospodarczych i Konsumentkich Instigos, 2017.
- Święcicka, Natasza. "Zachowania kompulsywne u zwierząt futerkowych". In *Medycyna Weterynaryjna*, no. 74 (7) (2018): 421–425.
- thibault.21. "Fur vs. Faux: The History of Furs." <https://u.osu.edu/clotheslines/2018/11/09/fur-vs-faux-the-history-of-furs/comment-page-1/>. Accessed 21 Aug. 2019.
- Uhlig, Dominik. "Kaczyński przeciwko futrom w Europarlamencie. Ale w Sejmie w sprawie zakazu hodowli zwierząt na razie cisza..." <http://sonar.wyborcza.pl/sonar/7,156422,22935227,kaczynski-przeciw-futrom-w-europarlamencie-ale-w-sejmie-ws.html>. Accessed 13 Sep. 2019.
- "Zbieramy podpisy w Obronie Ministerstwa Środowiska i Państwowego Gospodarstwa Leśnego 'Lasy Państwowe'." <https://www.ekologiczneforummlodziezy.pl/zbieramy-podpisy-w-obronie-ministerstwa-srodowiska-i-panstwowego-gospodarstwa-lesnego-lasy-panstwowe/>. Accessed 13 Sep. 2019.
- Zubel, Maciej. "Terlecki: Myślę, że zakaz hodowli zwierząt futerkowych zostanie przyjęty." <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1275771,terlecki-mysle-ze-zakaz-hodowli-zwierzat-futerkowych-zostanie-przyjety.html>. Accessed 21 Aug. 2019.

Agnieszka Bielska-Brodziak – holds a Dr. habil. degree in law. She is a legal advisor and the author of several dozen publications dealing with the interpretation of law. Agnieszka Bielska-Brodziak delivers lectures for post-graduate students in medical law at the Faculty of Law and Administration of the University of Silesia in Katowice. She is one of the initiators of the Silesian Legal and Medical Conference and an advisor for the first Animal Rights Science Club (Koło Naukowe Praw Zwierząt) in Poland and the first Polish Animal Rights Section (Sekcja Praw Zwierząt) at the Student Legal Counsel. She received second place in the Institute of Justice's competition for the best legal thesis in the field of legal sciences and recognition from *Państwo i Prawo (State and Law)* magazine for the best habilitation dissertation.

Marlena Drapalska-Grochowicz – MA, Ph.D. student at the Faculty of Law and Administration of the University of Silesia in Katowice, specializing in theory and philosophy of law. Marlena Drapalska-Grochowicz is a recipient of a National Science Center grant allocated for research on the topic of “Reconstruction of the Proximity Category in the Polish Legal System.” She is former coordinator of the Animal Rights Protection Section of the University of Silesia Student Legal Counsel. Currently, she is an assistant advisor of the Animal Rights Science Club (Koło Naukowe Praw Zwierząt). Her academic interests include issues of the interpretation of law, legal psychology and ethics. She is a member of academic clubs and an organizer of academic events, including the Silesian Medical and Legal Conference.

Marek Suska – MA, is a Ph.D. student at the Faculty of Law and Administration of the University of Silesia in Katowice, specializing in the theory and philosophy of law. His interests revolve around problems of the interpretation and creation of law. He is an active member of academic groups and an organizer of academic events, including the Silesian Medical and Legal Conference.

Agnieszka Bielska-Brodziak – dr hab. nauk prawnych, radca prawny. Autorka kilkadziesiąt publikacji podejmujących problematykę interpretacji prawa. Wykładowca na studiach podyplomowych prawa medycznego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jedną z inicjatorek Śląskiej Konferencji Prawno-Medycznej. Jest opiekunem pierwszego w Polsce Koła Naukowego Praw Zwierząt oraz pierwszej w kraju Sekcji Praw Zwierząt w Studenckiej Poradni Prawnej. Nagrodzona przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości drugim miejscem w konkursie na najlepszą pracę habilitacyjną z zakresu nauk prawnych oraz wyróżnieniem czasopisma „Państwo i Prawo” w konkursie na najlepsze rozprawy habilitacyjne.

Marlena Drapalska-Grochowicz – mgr, doktorantka na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach ze specjalnością w zakresie teorii i filozofii prawa. Realizuje grant naukowy z Narodowego Centrum Nauki na temat „Rekonstrukcja kategorii bliskości w polskim systemie prawnym”. Pełniła funkcję koordynatora Sekcji Ochrony Praw Zwierząt działającej przy Studenckiej Poradni Prawnej Uniwersytetu Śląskiego. Obecnie pełni funkcje opiekuna pomocniczego Koła Naukowego Praw Zwierząt. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki interpretacji prawa, psychologii prawa oraz zagadnień etycznych. Aktywna działaczka kół naukowych a także organizatorka wydarzeń naukowych, w tym również Śląskiej Konferencji Medyczno-Prawnej.

Marek Suska – mgr, doktorant na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach ze specjalnością w zakresie teorii i filozofii prawa. Jego zainteresowania oscylują wokół problematyki wykładni prawa i jego tworzenia. Aktywny działacz kół naukowych i organizator wydarzeń naukowych, w tym również Śląskiej Konferencji Medyczno-Prawnej.